

Hititçe Çiviyazılı Belgelerde Geçen ^(GIŞ)zau-: “Bir Kült Nesnesi” Kelimesi Üzerine Bazı Gözlemler

Şafak Bozgun*

ORCID: 0000-0001-8406-2601

Öz

Hitit metinleri, kutlanan bayramlar ve gerçekleştirilen ritüeller hakkında ayrıntılı bilgiler aktarmaktadır. Bu bayram ritüellerinde kullanılan nesnelere arasında ^(GIŞ)zau- da yer almaktadır. ^(GIŞ)zau-, gümüş, altın ve ağaçtan yapılmış bir kült nesnesi olarak *úda-*: "getirmek"; *da-* "almak"; *dai-*: "koymak"; *har(a)k-*: "tutmak"; *peda-*: "taşımak, alıp götürmek" fiilleri ve NINDA.GUR₄.RA, ^{NINDA}*muriyala*, ^{NINDA}*hali*, ^{NINDA}*harši* ekmekleri ile birlikte geçmektedir. GAL ^(LÚ.MEŞ)*MEŞEDI*, ^{LÚ}*SANGA*, UGULA ^{LÚ}*MEŞ* ^{GIŞ}*BANŞUR* ve ^{LÚ}*hamina*-görevlileri tarafından kullanılan/taşınan ^(GIŞ)zau-, bayram töreni ritüellerinde "kutsal bir nesne" olarak "*ekmeğin üzerine/yanına konulmakta*" ve ekmek gibi "kutsal" kabul edildiği anlaşılmaktadır. Araştırmamızda söz konusu kelimenin geçtiği Hitit çiviyazılı belgeler incelenerek ^(GIŞ)zau- hakkında bazı yorum ve tespitlere yer verilmiştir. Geçtiği bayram ritüellerinin Hatti-Hitit kültürü ve dinsel gelenekleri içerisinde olduğu dikkate alındığında kelimenin Hattice kökenli olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: ^(GIŞ)zau-, Bayram ritüelleri, Dini bir sembol, Ekmek

Gönderme Tarihi: 20/05/2019

Kabul Tarihi:25/06/2019

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı, E-Posta: sbozgun@ankara.edu.tr

Some Observations on the Word ^(GIŠ)zau-: "An Object of Cult" in Hittite Cuneiform Documents

Şafak Bozgun

ORCID: 0000-0001-8406-2601

Abstract

Hittite texts convey detailed information about celebrations and rituals performed by the Hittite society. ^(GIŠ)zau- is among the objects used in these rituals. ^(GIŠ)zau-, as a cult object made of silver, gold and wood, occurs together with the verbs *úda-*: "to bring"; *da-*: "to take"; *dai-*: "to put"; *har(a)k-*: hold, *peda-*: "carry" and with breads of NINDA.GUR₄.RA, NINDA *muriyala*, NINDA *hali*, NINDA *harši*. ^(GIŠ)zau-, used/carried by GAL ^(LÚ.MEŠ)MEŠEDI, LÚ SANGA, UGULA LÚ^{MEŠ} GIŠ BANŠUR and LÚ *hamina-* was put on/near bread as a holy object in the feast rituals and accepted "holy" like bread. This paper examines the mentioned word attested in Hittite cuneiform documents and focuses on some comments and observations about ^(GIŠ)zau-. It is evaluated that the root of this word can be found in the Hattic language, since the feast rituals related to ^(GIŠ)zau- belonged to Hattic-Hittite cult and religious traditions.

Keyword: ^(GIŠ)zau-, Feast rituals, A religious symbol, Bread

Received Date: 20/05/2019

Accepted Date: 25/06/2019

Слово ^(GIŠ)*zau*- «объект поклонения (культ)» в хеттских клинописях

Резюме

Немалая часть хеттских текстов детально повествует о проводимых праздниках и ритуалах. Среди объектов, используемых в этих праздничных ритуалах присутствует и ^(GIŠ)*zau*-. ^(GIŠ)*zau*- является предметом культа, изготовленный из серебра, золота или дерева, в тексте он употребляется с глаголами *úda*-: "приносить"; *da*- "брат"; *dai*-: "класть"; *har(a)k*-: "держат"; *peda*-: "носить, переносить" и упоминается с хлебами *NINDA.GUR₄.RA*, ^{NINDA}*muriyala*, ^{NINDA}*hali*, ^{NINDA}*harši*. ^(GIŠ)*zau*- используется\носится служащими *GAL (LÚ.MEŠ) MEŠEDI*, ^{LÚ}*SANGA*, *UGULA LÚ^{MEŠ} GIŠ^{BANŠUR}* и ^{LÚ}*hamina*-, используется как «объект поклонения (культ)» во время праздничных ритуалов, «располагается рядом\на хлебе» и также «свят», как хлеб. Данная статья дает определение и исследует слово ^(GIŠ)*zau*- в хеттских клинописных текстах. Если принимать во внимание факт, что упомянутые праздники являются частью культа и религиозных традиций хатти и хеттов, то рождается предположение, что исследуемое слово имеет хаттийские корни.

Ключевые слова: ^(GIŠ)*zau*-, праздничные ритуалы, религиозный символ, хлеб

Получено: 20/05/2019

Принято: 25/06/2019

Giriş

Hititçe çiviyazılı belgelerde ^(GIŠ)zau- kelimesi için "(değerli madenden) bir alet/kap" tanımlaması yapılmış¹; benzer tanımlamalarla "bir kült sembolü", "zau-nesnesi", "bir nesne, alet, kap, mızrak² ya da onun kılıfı (: kült-sembol)" anlamları ile kullanılmıştır.² -au- gövdeli ^(GIŠ)zau- kelimesi hatalı okuma sonucunda literatürde *zaha-* (Pl.Nom.-Akk.n.) biçiminde de yer almıştır.³ Kralın katıldığı ritüellerde birtakım (mızrak, hançer, kılıç, asa, *lituus* gibi) kutsal nesnelerin kullanımından yola çıkılarak en sık geçen iki kelimedenden ^{GIŠ}GIDRU "asa"nın (^{GIŠ}GIDRU-an) akuzatif tamamlamasının uygun olmadığı, ^{GIŠ}ŠUKUR "mızrak"ın *zau*-nesnesinin ideogramı olması gerektiği belirtilmiştir.⁴ Ancak metinlerde ^{GIŠ}ŠUKUR-an fonetik tamamlamasının tespit edilmesi (KBo 6.12 I 5) ile ^{GIŠ}ŠUKUR GUŠKIN ve *za-a-u* KÙ.BABBAR (KBo 27.42 I 13, 15) kelimelerinin aynı metin içerisinde "iki farklı madenden" yapılmış biçimde yazımları; yine metinlerde ^{GIŠ}ŠUKUR'un URUDU ve ZABAR madenleri ile birlikte de tespit edilmesine karşın *zau*-nesnesinin bu madenlerden yapılmış olarak geçmemesi onun ideogramının ^{GIŠ}ŠUKUR olamayacağını göstermekte, *šakuwanna*- sıfatıyla anılan ^{GIŠ}ŠUKUR'un Hit. *turi*- "ilahi bir silah/kutsal bir sembol" ile eşitliği (KUB 20.4 II 22') kabul edilmektedir.⁵

¹ Eric Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1968, 142; Johann Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen*, Innsbruck: Universität Innsbruck Bereich Sprachwissenschaft, 2001, 206.

² Itamar Singer, *The Hittite KILAM Festival II., Studien zu den Boğazköy-Texten 28* Wiesbaden: Harrassowitz, 1984, 181; Hans Güstav Güterbock v.dğr., *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume Š, Fascicle I*, Chicago: The Oriental Institute, 2002, 184; Yasemin Arıkan, "Hitit Kültünde Bir Görevli: ^{LU}tazzelli-", *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (2005): 79-80; Savaş Ö. Savaş, *Çiviyazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö.2.Binyılda) Madencilik ve Maden Kullanımı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006, 126, 187; Ahmet Ünal, *Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, Halk ve Eğlence: Müzik, Dans, Spor, Akrobasi, Sirk ve Gladyatör Oyunları*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016, 148.

³ Alvin Kloekhorst, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden: Brill, 2008, 1020-1021.

⁴ Yaşar Coşkun, "Hititçede Anlamı Bilinmeyen Bir Kelime: ^(GIŠ)zau-", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları*, (1974): 438-441.

⁵ Itamar Singer, *The Hittite KILAM Festival I., Studien zu den Boğazköy-Texten 27*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1983, 58; Savaş Ö.Savaş, "Hitit Tanrılarının Ve Krallarının Gücü" II, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), (2014): 240; Johann Tischler, *Hethitisches etymologisches Glossar 4: Lieferung 16: W-Z*, Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft, 2016, 679.

Kelime ile ilgili Hititçe *kaša/kašma* ile benzer işleve sahip Luvice (Zarf) *zawi(n)* (*za-a-ú-i, za-ú-i, za-a-ú-i-in, za-a-ú-i-n(a), za-ú-i-in, za-ú-i-n(a)*) yazımlarında görülen benzerliğe dikkat çekilmektedir.⁶ Metinlerde aynı gövdeden türetilmiş (-n- ile) *harnau-* (comm.) "doğum sandalyesi, iskemle" (*har-na-ú-un*); *harganau-* (neutr.) "ayak tabanı"; avuç içi?" (*har-ga-na-ú*) ve ^(GIŠ)*tanau-* (neutr.) "bir tür ağaç" (*ta-na-a-ú*) gibi kelimelerde ^o*a-ú-* ya da ^o*a-u* ses değişimleri ile yazım örnekleri bulunmaktadır. Bunlara istisna olarak ^o*a-ú* yazımı ile tespit edilmemiş *šišhau-* "ter"⁷ kelimesi metinlerde sadece ^o*a-u* biçiminde (*u/ú* ses değişimi olmadan) *zau-*'nun yazımı ile paralellik göstermektedir.⁸

^(GIŠ)*zau-*, bayram töreni metinlerinde GUŠKIN "altın" ve KÜ.BABBAR "gümüş"ten yapılmış/kaplanmış olarak; bazı metinlerde ise GIŠ determinatifi ile "ağaç"tan bir nesne olarak⁹ geçmektedir. Yapım malzemesinin belirtilmemiş olduğu geçiş örnekleri bulunsa da *zau-*nesnesinin ağaçtan ya da bir kısmının ağaç olduğu, bazılarının da gümüş ve altın ile kaplandığı anlaşılmaktadır.¹⁰

^{GIŠ}*za-a-u* KÜ.BABBAR: KBo 30.13 5' (CTH 627.1.i.C)

KUB 59.19 V 7' (CTH 744)

ABoT 2.223 II 12

za-a-u KÜ.BABBAR: KUB 2.3 I 42 (CTH 627.1.k.A)

KBo 10.26 I 28, 33(CTH 627.1.i.A)

KBo 16.78+KBo 40.237 IV 14 (CTH 635)

KBo 27.42 I 15, 20, 23 (CTH 626 1.j.B)

KBo 30.24 6', 9'(CTH 627.?)

za-a-u GUŠKIN: KUB 20.28(+KBo 55.233 I 4, 11, 16 (CTH 626 Tf13)

KUB 25.6+KUB 25.2 I 3', 10', [16'] (CTH 592.1.A)

KBo 11.38 I [5], 9' (CTH 627.1.j.H)

za-a-u: KBo 51.131 3' (CTH 626.13³)

KUB 41.46 III 3 (CTH 592.2.I?)

KUB 58.14 29', 31' (CTH 650.8.B)

⁶ Harold Craig Melchert, *Cuneiform Luvian Lexicon*, Chapel Hill: NC, 1993, 282; Emmanuel Laroche, *Dictionnaire de la langue luvite*, Paris: Librairie Adrien Maisonneuve, 1959, 115.

⁷ Hans Güstav Güterbock v.dğr., *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume 5, Fascicle 3*, Chicago: The Oriental Institute, 2013, 452.

⁸ Harry A. Hoffner ve Craig H. Melchert, *A Grammar of the Hittite Language. Part 1: Reference Grammar; Part 2: Tutorial*, Indiana: Eisenbrauns, 2008, 101; Johannes J.S. Weitenberg, *Die hethitischen u-Stämme*, Amsterdam: Rodopi, 1984, 264; kelimenin Hint-Avrupa kökenli bir dile ait olmayabileceği hk., Kloekhorst, *Hittite Inherited Lexicon*, 1033; Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

⁹ Maciej Popko, Review: Jakob-Rost L., *Keilschrifturkunden aus Boghazköi 59 Hethitische Rituale und Festbeschreibungen*, KUB 59, Berlin, 1989, *Orientalia. Commentarii periodici Pontifici Instituti Biblici. Nova Series* 60, (1991): 126.

¹⁰ Coşkun, Bilinmeyen Bir Kelime: ^(GIŠ)*zau-*, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları*, (1974): 438.

(GIŠ)^{zau}-nesnesi, *úda*-: "getirmek"; *dai*-: "koymak"; *harzi*-: "tutmak"; *pedai*-: "taşımak, alıp götürmek" fiilleri ve NINDA.GUR₄.RA, NINDA^{muriyala}, NINDA^{hali}¹¹, NINDA^{harši} ekmekleri ile birlikte geçmektedir. Ekmek ile olan bağlantısının tanımlanamamasına rağmen, ritüel metinlerinde "*ekmeğin üzerine/yanına konulduğu*"¹² ve ekmek gibi "kutsal" kabul edildiği ve onunla birlikte getirildiği/götürüldüğü anlaşılmaktadır.

KI.LAM-Bayramına ait tablet parçalarında (GIŠ)^{zau}- nesnesi ağaçtan gümüş (kaplı); bir kısmı gümüş ya da altından yapılmış olarak geçmektedir. Nesne, GAL (LÚ.MEŠ)^{MEŠEDI}-görevlisi tarafından tek başına taşınmakta ve *hali*-ekmeği ya da NINDA.GUR₄.RA üzerine konularak kutsanmaktadır:

KBo 30.13¹³ (CTH 627.1.i.C)

öy. x+1] x x [2']x <i>da-an-zi</i> x[3' [ZA]G- <i>ni hal-hal-^rtu⁻ma-^ra⁻r[i[?]</i> 4' NINDA ^{ha-a-li-^rin⁻da-a-i še-ra-a[š-ša-an 5' GAL ^{LÚ.MEŠ}^{ME-ŠE-DI} GIŠ^{za-a-u} KÜ.BABBAR [<i>da-a-i</i>^(?)]}	öy. x+1] ... [2'] ... alırlar ... [3' [sa]ğına, köşey[e [?] 4' <i>hali</i> -ekmeğini alır ve üze[rine 5' saray muhafız ^r lar ⁻ ının başı ağaçtan gümüş (kaplı) zau-nesnesini [koyar ^(?)]
--	---

KBo 11.38¹⁴ (CTH 627.1.j.H)

I 4' GAL ^{ME-ŠE-DI} [(<i>tu-un-na-ak-ki-iš-na-aš</i>)] 5' <i>a-aš-ki ti-y</i> [(<i>a-zi za-a-u GUŠKIN</i> ¹⁵)] 6' <i>har-zi</i> LÚ ^{GI} [(^Š GIDRU NINDA.GUR ₄ .RA)] 7' <i>kat-ta da-</i> [(<i>a-i</i>)] 8' GAL ^{ME-ŠE-DI} ^{ma-aš-š} [(<i>a-an še-er</i>)] 9' za-a-u GUŠKIN ¹⁶ <i>d</i> [(<i>a-a-i</i>)]	I 4' Saray muhafız(lar)ının başı [(iç odanın ¹⁷)] 5' kapısına ge[(çer. Altından zau-nesnesini)] 6' tutar. Asa-adamı somun ekmeği 7' aşağı koy[ar].
---	--

¹¹ Krş. NINDA *hali*- farklı okunuş biçimi, "ekmek payı/oranı" hakkında, Jaan Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary Volume 3: Words beginning with H*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter 1991, 23-24; Ahmet Ünal, *Hittite Çok Dilli El Sözlüğü*, 148.

¹² Krş. Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679.

¹³ Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 30, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica) 2*, Dresden: TU Dresden, 2002, 15; Singer, *KI.LAM Festival II.*, 80-81; Maciej Popko, *Arinna. Eine heilige Stadt der Hethiter, Studien zu den Boğazköy-Texten 50*, Wiesbaden: Harrassowitz, 2009 68; Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

¹⁴ Singer, *KI.LAM Festival II.*, 55; Neu, *mediopassiven Verbalformen*, 142.

¹⁵ Tamamlama 9.satıra göre yapılmıştır.

¹⁶ *Dupl.* KÜ.BABBAR bkz. Singer, *KI.LAM Festival II.*, 55.

	8' Saray muhafız(lar)ının başı da üzerine 9' altından zau-nesnesini koyar.
--	--

Bayram ritüellerinde kullanılan bu nesnenin "Zippalanda kenti kutsal rahibine" ait olduğu açıkça ifade edilmektedir:

KBo 27.42¹⁸ (CTH 627.1.j.B)

I 15 GAL ^{LÚ} ME-ŠE-DI za-a-u KÙ.BABBAR ŠA ^{LÚ} SANGA 16 šu-up-pa-aš ŠA ^{URU} [Z]i-ip-pa-la-an-da 17 ú-da-i a-ap-pa-aš-ši-i[t]-ta 18 LÚ ^{GIŠ} GIDRU NINDA.GUR ₄ .RA [har]-zi	I 15-17 Saray muhafız(lar)ının başı, [Z]ippalanda kenti "kutsal rahibinin" gümüştten zau-nesnesini getirir ve onu[n] arkasından 18 asa-adamı somun ekmeği [tut]ar.
19 [(GA)]L ^{LÚ} ME-ŠE-DI tu-un-na-ak-ki-iš- na-aš 20 [(a-aš-k)]i ti-ya-zi za-a-u KÙ.BABBAR har-zi 21 [(LÚ ^{GI})]ŠGIDRU NINDA.GUR ₄ .RA kat- ta da-a-i 22 [(GAL ^{LÚ} ME-Š)]E-DI-ma-aš-ša-an še-er 23 za-a-u [K]Ù.BABBAR da-a-i	19 saray muhafız(lar)ının [(ba)]şı iç odanın 20 [(kapısın)]a geçer, gümüştten zau- nesnesini tutar. 21 Asa-[(adam)]ı somun ekmeği aşağıya koyar. 22 [(Saray muha)]fiz(lar)ının başı da üzerine 23 gümüştten zau-nesnesini koyar.

KBo 30.24¹⁹ (CTH 627.?)

6' [GAL ME-ŠE-DI] za-a-u KÙ.BABBAR ŠA ^{LÚ} SANGA [šu-up-pa-aš 7' ŠA ^{URU} Zi-i]p-pa-la-an-da p[é]-e-da-i [8' [EGIR-an-še-it] LÚ ^{GIŠ} GIDRU ^{NINDA} har-ši-	6'-7' [Saray muhafız(lar)ının başı] Zippalanda kenti ["kutsal rahibinin" gümüştten zau-nesnesini g[ötü]rür. [8' [onun arkasından] asa-adamı <i>harši-</i>
---	--

¹⁷ É.ŠÀ "(kutsal mekanda) iç oda/yatak odası" aynı zamanda tanrı heykelciklerinin yıkıldığı ve kutsandığı mekan, tu-un-na-ak-ki-iš-n[a-aš Sg.Gen. tamamlamasının yanı sıra metinlerde geçen Sg.All.tunnakišna, Sg.Abl.tunnakkešnaz ya da tunnakišn[aza çekimleri ile tunnakišp[át, tunnakkešnama geçişleri de tamamlamada dikkate alınmalıdır. ^(E)tunnakišna/É.ŠÀ metinlerde; eš- (KBo 3.21 III 15); halziya- (Bo 3339 [11']; KUB 10.17 I 17; KUB 20.28 I 2; KUB 58.62 IV 6; KBo 21.85 IV 20); pai- (Bo 3790 6'); KUB 2.13 III 32'; KUB 10.11 IV 25-26; KUB 21.70 I 6'; KUB 25.14 I 8; KUB 32.108 I 10; KUB 54.50 I 4; KUB 55.39 I 12; KUB 58.17 III² 15; KUB 58.19 IV² 10'; KBo 2.13 öy.24; KBo 3.22 78; KBo 25.173 VI 1; KBo 20.74 II 10); elinu- KBo 22.1 4-6; tiya- (KUB 30.41 I 23); [ú]da- (KUB 25.32 I 20); úwa- (Bo 5257 3; KUB 25.14 I 18; KUB 30.41 I 29; KUB 55.39 I 13) fiilleri ile birlikte bkz., Şafak Bozgun ve Savaş Ö.Savaş, CTH 676: Nerik Kenti "Arınma Ritüeli", *Archivum Anatolicum* 11/1, (2017): 79.

¹⁸ Alp Sedat, *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte. Neue Deutungen*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı) 1993, 352-353; Singer, *KI.LAM Festival II.*, 47-49, 56-61.

¹⁹ Singer, *KI.LAM Festival I.*, 30, 66; Groddek, *Transkription. KBo 30*, 30.

<i>i[n har-zi</i>	ekmeği[ni tutar.
9' [GAL ME-ŠE-DI za-a-u KÙ.BABBAR LUGAL-[i ZAG-az ...	9' Saray muhafız(lar)ının başı gümüşt zau-nesnesini kral[ın sağından ...

KI.LAM-Bayramının yanı sıra Hattice sözleri olan bir bayram ritüeline ait tablet parçasında da *Zippalanda* kenti kutsal rahibinin nesnesi olarak görülmektedir:

KUB 59.19²⁰ (CTH 744)

II	II
6' GAL LÚ.MEŠ ME-ŠE-DI URU Zi-ip-la-a[n- da-aš]	6' Saray muhafızlarının başı, <i>Zipl[anda]</i> kenti
7' LÚ SANGA-na GIŠ za-a-u KÙ.BABBAR	7' ve rahip(ler)inin ağaçtan gümüş (kaplı) zau-nesnesini ²¹
8' da-a-i UGULA LÚ.MEŠ GIŠ GIDRU	8' alır. Asa-adamlarının başı
9' NINDA ha-al-li-in da-a-i	9 <i>hali-ekmeğini</i> alır.
10' t[a-aš-ta pí-pé-e-da-an-ta	10 ve sonra (onları) alıp götürürler.

Yine KI.LAM bayram ritüellerinde *zau-nesnesinin* kralın sağından duvara (dayalı bir vaziyette) ve ekmeği ile birlikte yer aldığı görülmektedir:

KBo 10.26²² (CTH 627.1.i.A)

I	I
28 GAL ME-ŠE-DI za-a-u KÙ.BABBAR	28-30 Saray muhafız(lar)ının başı, <i>Zippalanda</i> kentinin "kutsal rahibinin" gümüşt zau- nesnesini
29 ŠA LÚ SANGA šu-up-pa-ya-aš	31 getirir.
30 ŠA URU Zi-ip-pa-la-an-da	
31 ú-da-i	
32 EGIR-an-še-it LÚ GIŠ GIDRU	32 Onun arkasından asa-adamı somun ekmeği tuta[r].
NINDA.GUR ₄ .RA har-z[i]	
33 GAL ME-ŠE-DI za-a-u KÙ.BABBAR	33 Saray muhafızının başı gümüşt zau- nesnesini kralın sağından
LUGAL-i ZAG-az ²³	

²⁰ Neu, *mediopassiven Verbalformen*, 142-142; Hans Güstav Güterbock ve Harry A. Hoffner, *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume P*, Chicago: The Oriental Institute, 1997, 452; Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 59, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica)* 14, Dresden: TU Dresden, 2004, 35vd.; Güterbock ve Hoffner, *Volume P*, 272.

²¹ Krş. Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

²² Neu, *mediopassiven Verbalformen*, 142; Giuseppe F. del Monte ve Johann Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden: Dr.Ludwig Reichert Verlag, 1978, 508; Singer, *KI.LAM Festival I.*, 72; Singer, *KI.LAM Festival II.*, 41-46; Hans Güstav Güterbock v.dğr., *Volume Š, Fascicle I*, 184; Ada Taggar-Cohen *Hittite Priesthood, Texte der Hethiter* 26, Heidelberg: Universitätsverlag, 2006, 149; Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

34 <i>ku-ut-ti-iš-ša-an an-da da-a-i</i>	34 duvara (dayalı bir vaziyette) koyar.
35 LÚ ^{GIŠ} GIDRU- <i>ma-aš-ši NINDA.GUR₄.RA kat-ta-an da-a-i</i>	35 Asa-adamı da somun ekmeği onun yanına koyar.

KI.LAM bayramına ait diğer bir tablet parçasında *zau*-nesnesi "demir bir mızrak" ile birlikte kralın yanına bırakılmaktadır:

KUB 2.3+KBo 56.77²⁴ (CTH 627.1.k.A)

I	I
42 GAL ME-ŠE-DI <i>pa-iz-zi</i>	42 Saray muhafız(lar)ının başı gider,
43 nu LUGAL- <i>i ta-pu-uš-za za-a-u</i>	43 ve kralın yanına gümüştan <i>zau</i>-nesnesini koyar.
KÜ.BABBAR <i>da-a-i</i>	
44 <i>na-aš A-NA</i> LU ^{SANGA} <i>pé-ra-an hu-u-wa-i</i>	44 ve o rahip önünden yürür/gider.
45 LU ^{MES} SANGA <i>a-ri-ya-an-zi</i>	45 Rahipler ayağa kalkarlar.
46 GUNNI- <i>an-kán pé-ra-an da-an-zi</i>	46 Ön (taraf)ta ocağı alırlar.
47 <i>ta-aš-ta pa-a-an -zi</i>	47 ve sonra giderler
48 [GI ¹]ŠÚ.A-ŠU- <i>NU-ma-aš-ma-aš-kán</i>	48 onlar iskemlelerini (ve)
49 GUNNI- <i>an EGIR-an ar-ha</i>	49 ocağı geri
50 <i>pé'-e-da-an -zi</i>	50 götürürler,
51 <i>šal'-li a-še-eš-šar ap-pa-a-i</i>	51 büyük oturma biter.
52 [DUMU] É.GAL <i>pa-iz-zi</i> GIS ^{ŠUKUR}	52 Saray görevlisi gider. Demirden
AN.BAR	mızrağı
53 [LUGAL- <i>i ta-pu-uš-za da-a-i</i>	53 kralın yanına koyar.

zau-nesnesinin KI.LAM Bayramında görülen *hali*-ekmeği ve ocak ile ilgisi Zippalanda'da Bahar Bayramı ritüellerinde de geçmektedir:

KUB 25.6+KUB 25.2²⁵ (CTH 592.1.A)

I	I
2 [(<i>tu-un-na-an-ki-iš-na hal-zi-ya</i>)]	2 [(iç odaya seslenir)].
3 [(LUGAL- <i>uš MUNUS.LUGAL-aš-ša</i>)] <i>a-ra-an-</i>	3 [(Kral ve kraliçe)] ayakta dururlar.

²³ İşaretin silik olduğu ve GÜB-*la-az* olarak da okunabileceği belirtilmektedir Coşkun, Bilinmeyen Bir Kelime: (GIS^{zau}-, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, (1974): 440.

²⁴ Singer, *KI.LAM Festival II.*, 65; Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 2, Dresdner Beiträge zur Hethitologie* 30, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 2009, 23-24.

²⁵ Hatice Gonnet, *Rituel des fêtes d'automne et de printemps du dieu de l'orage de Zippalanda, Anadolu 19*, (1975-1976): 127-128; Arıkan, "Bir Görevli: LU^{tazzelli-}", 62-63; Susanne Görke ve Alice Mouton, "Royal Rites of Passage and Calendar Festivals in the Hittite World", Uitgaven van het Nederlands Historisch-archaeologisch Instituut te Istanbul/Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néederlandais de Stamboul 124, (2014): 132-133.

<p><i>da</i></p> <p>4 [(GAL LÚ.MEŠ ME-ŠE-DI za-a-)]u GUŠKIN har-zi</p> <p>5 [(ták-kán an-da ú-da)]-a-i</p> <p>6 [h(a-aš-ša-an-kán pé)]-ra-an da-a-i</p>	<p>4 [(Saray muhafızlarının başı)] altından [(za)]u-nesnesini tutar,</p> <p>5 [(ve içeri geti)]rir.</p> <p>6 [o(cağın ö)]nüne koyar.</p>
<p>7 [(LÚ GIS GIDRU NINDA ha-a-li)]-in har-zi</p> <p>8 [ták-kán (ha-aš-ša-an E)]GIR-an da-a-i</p>	<p>7 [(Asa-adamı <i>hali</i>)]-ekmeğini tutar,</p> <p>8 [ve (ocağın) arkasına koyar.</p>
<p>9 [nu ma-a(-an pa-iz-zi)] NINDA ha-a-li-in</p> <p>10 [an-da da-)]ga-a-an da-a-i</p> <p>11 [GAL ME-ŠE-DI za-a]-u GUŠKIN pé-e-da-i</p> <p>12 [(NINDA ha-)]a-li še-er da-a-i</p>	<p>9 [ve gittiğinde, <i>hali</i>-ekmeğini</p> <p>10 y]ere koyar.</p> <p>11 [Saray muhafız(lar)ının başı] altından [za]u-nesnesini götürür.</p> <p>12] ... (<i>ha</i>)<i>li</i>-ekmeği üzerine koyar.</p>
<p>13 [LU SANGA MUNUS AMA.DINGIR LIM LU]ta-zi-el-li-en-na</p> <p>14 [ar-nu-wa-]an-zi ta-a e-ša-an-da</p> <p>15 [GAL LÚ.MEŠ ME-ŠE-]DI-kán UGULA LÚ^{MEŠ} GIS BANŠUR-ya</p> <p>16 [za-a-u GUŠKIN EG]IR-an da-an-zi</p> <p>17 [] pa-a-an-zi</p>	<p>13 [(Rahip, Ana Tanrıçanın rahibesi)] ve [t]azelli-rahibi</p> <p>14 [götürül]er ve otururlar.</p> <p>15 [Saray muhafızlarının başı] ve sofr-a-adamları başı</p> <p>16 altından zau-nesnesini tekrar] alırlar.</p> <p>17 g]iderler.</p>

nuntariyašha-Bayramına ait tablet parçalarında da NINDA *hali*-ekmeği ile geçen *zau*-nesnesi, kraliyet çiftinin de katıldığı kutlamalarda, ekmekle birlikte ocağın yanına ve sonrasında yine bu ekmeğin üzerine konulur. Diğer metin örneklerinde tek kişi tarafından getirilen/götürülen/taşınan bu nesnenin iki görevli tarafından (GAL MEŠEDI, UGULA LÚ^{MEŠ} GIS BANŠUR) taşındığı görülmektedir:

KUB 20.28(+)KBo 55.233²⁶ (CTH 626 Tf13)

<p>I</p> <p>3 LUGAL-uš MUNUS.LUGAL-aš-ša a-ra-an-da</p> <p>4 GAL LÚ.MEŠ ME-ŠE-DI za-a-u GUŠKIN har-zi</p> <p>5 ták-kán an-da ú-da-a-i</p>	<p>I</p> <p>3 Kral ve kraliçe ayakta dururlar.</p> <p>4 Saray muhafızlarının başı altından zau-nesnesini tutar</p> <p>5 ve içeri getirir.</p>
<p>9]-an pa-iz-zi NINDA ha-a-li-in</p> <p>10 a]n-da da-ga-a-an da-a-i</p> <p>11 nu[?] GAL LÚ.MEŠ ME-ŠE-]E-DI za-a-u GUŠKIN pé-</p>	<p>9] ... gider. <i>hali</i>-ekmeğini</p> <p>10] yere koyar.</p> <p>11 Saray muhafızlar]ının başı altından zau-</p>

²⁶ Mitsu Nakamura, *Das hethitische nuntariyašha-Fest*, Uitgaven van het Nederlands Historisch-archaeologisch Instituut te Istanbul/Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néederlandais de Stamboul, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2002, 105; Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 20, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica)*, Dresden: TU Dresden, 2004, 50-55; Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

<i>e-da-i</i>	nesnesini götürür.
12]x ^{NINDA} <i>ha-a-li-in še-er da-a-i</i>	12] ... <i>hali</i> -ekmeğini üzerine koyar.
13 LÚ SANGA ^{MUNUS} AMA.DINGIR ^{LIM LÚ} [t]a-zi-li-in- na	13 Rahip, Ana Tanrıçanın rahibesi] ve [t]azelli- rahibi ²⁷
14 <i>ar-nu-wa-a]</i> n ¹ -zi ta-a e-ša-an-ta	14 getiril]er ve otururlar.
15 GAL ME-ŠE-DI-kán] UGULA LÚ ^{MES} GIŠ BANŠUR-ya	15 Saray muhafız(lar)ının başı] ve sofracıların başı
16 <i>za-a-u</i> GUŠKIN EGIR-an] da-an -zi	16 altından zau-nesnesini tekrar] alırlar.
17 p]a-a-an -zi	17 g]iderler.

zau-nesnesi, Zippalanda ve Daha-Dağı Bayramı metinlerinde *muriyala*-ekmeği ile ilgili geçmekte, *hílamni*-yapısında gerçekleştirilecek bir ritüelde ve bir bayram ritüelinde LÚ SANGA tarafından tutulduğu görülmektedir:

KBo 16.78+KBo 40.237 14²⁸ (CTH 635)

IV	IV
12 nu]-kán 1 ta-az-zi-il-li-iš ar-ta	12 ve] 1 <i>tazzilli</i> -rahibi durur,
13 ki]-iš-ša-ri-iš-ši ^{NINDA} mu-u-ri-ya-la-aš ne-e-a[- an-za]	13 onun elinde <i>muriyala</i> -ekmeği çevril[miş (vaziyettedir)].
14 LÚ SAN]GA-eš ar-ta <i>za-a-u</i> KÚ.BABBAR har- zi 30 UDU.NÍTA ^{MES} 3[0 [?]	14 Rahip durur, gümüştan zau-nesnesini tutar. 30 koç, 3[0 [?]
15]hi-lam-ni ha-an-da-a-an-te-eš	15] <i>hílamni</i> -yapısında hazırlanmışlar(dır).

ABoT 2.223²⁹ CTH 670.1529

II	II
8 lu-kat-ti-ma-kán tág-na-aš ^D UTU-wa-aš É[- ri]	8 Ertesi gün de Yeryüzünün Güneş Tanrıçası'nın tapınağında
9 an-da EZEN ₄ ki-iš-ša-an	9 bayram(1) şöyle
10 i-ya-an-zi ^{LÚ} SANGA	10 yaparlar/kutlarlar. Rahip
11 LÚ ta-az-ze-el-liš-ša a-ra-an-t[a]	11 ve <i>tazelli</i> -rahibi ayakta dururl[ar].
12 LÚ SANGA ^{GIŠ} <i>za-a-u</i> KÚ.BABBAR har-zi	12 Rahip ağaçtan gümüş (kaplı) zau- nesnesini tutar.

²⁷ Arıkan, "Bir Görevli: LÚ *tazzelli*-", 49-82.

²⁸ Maciej Popko, *Zippalanda. Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien, Texte der Hethiter* 21, Heidelberg: Universitätsverlag C.Winter, 1994, 142vd.; Franca Pecchioli Daddi *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia itita*, Roma: Edizioni dell'Ateneo, 1982, 413; Arıkan, "Bir Görevli: LÚ *tazzelli*-", 79-80.

²⁹ Rukiye Akdoğan, *Hethitische Texte in Transkription. Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri II (ABoT 2), Dresdner Beiträge zur Hethitologie* 32, Wiesbaden: Harrassowitz, 2010, 107; Tischler, *Lieferung 16: W-Z*, 679-680.

zintuhi-kadınları Bayramı tablet parçasında geçen Yeryüzünün Güneş Tanrıçası'nın tapınağında kutlanan bir bayramda *zau*-nesnesinin ritüel sırasında *hamina*-rahibi tarafından kullanıldığı görülmektedir:

KUB 58.14³⁰ (CTH 650.8.B)

ay.IV ³	ay.IV ³
28' ... LÚ <i>ha-mi-na-aš-ta</i>	28' ... <i>hamina</i> -rahibi
29' [A-N]A LÚ SANGA <i>za-a-u da-a-i</i>	29'] rahip[de]n <i>zau-nesnesini</i> alır.
30' -]an <i>lu-li-ya pa-iz-zi nu</i> LÚ <i>h[ar-t]a-g[a-aš</i>	30']... pınara gider ve <i>hartaga</i> -adamı
31' <i>ap-pa</i> ^(?) <i>pa-iz-]zi</i> LÚ <i>ha-mi-na-aš za-a-u</i>	31' geri gid]er. <i>hamina</i> -rahibi <i>zau-</i>
EGIR- <i>p[a</i>	nesnesini tekra[r
32' [<i>pa-a-i</i>] ...	32' [verir] ...

³⁰ Stefano de Martino, "A fragment of a festival of old Hittite tradition", *Kulturgeschichte. Altorientalische Studien für V. Haas zum 65. Geburtstag*, (2001): 73; José V. García Trabazo ve Detlev Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 58, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 18*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 2005, 36-38.

Sonuç

İlgili belgelerin içerikleri incelendiğinde: *zau-nesnesini*, GAL (LÚ.MEŠ) *MEŠEDI*, LÚ *SANGA*, UGULA LÚ^{MEŠ} GIŠ *BANŠUR* ve LÚ *hamina-* görevlileri kullanmakta/taşımaktadır. KI.LAM bayramı ile Hattice sözleri olan bayram ritüeline ait tablet parçalarında söz konusu nesnenin *Arinna*, *Hattuša* ve *Nerik* gibi Hatti-Hitit dinsel geleneklerinin merkezlerinden biri olan Zippalanda'nın³¹ "kutsal rahibine" ait olduğu açık biçimde görülebilmektedir.

Geçtiği bayram ritüellerinin de Hatti-Hitit kültü ve dinsel gelenekleri içerisinde (KI.LAM, Zippalanda ve Daha-Dağı, *nuntarriyašhaš*, *zintuhi*-kadınları ve Zippalanda'da Bahar Bayramı) olduğu dikkate alındığında Hitit toplumu ve diline etkisi ile kelimenin kökeninin Hattice olabileceğini ve "*ekmek ile yakın ilişkili 'bir kült-nesnesi'*" olduğunu düşünmekteyiz.

³¹ Volkert Haas, *Geschichte der hethitischen Religion, Handbuch der Orientalistik*, Leiden: Brill, 1994, 591, 759, 763.; Oğuz Soysal, "Hattice metinlerde dört önemli kent ve bunların rahipleri", *Tabularia Hethaeorum-Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, (2007): 657; Maciej Popko, *Zippalanda. Kultzentrum im hethitischen Kleinasien*, Heidelberg: C.Winter, 1994, 50-52.

Kaynaklar

AKDOĞAN, R., *Hethitische Texte in Transkription. Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri II (ABoT 2), Dresdner Beiträge zur Hethitologie 32*, Wiesbaden: Harrassowitz, 2010.

ALP, S., *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte. Neue Deutungen*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (2.Baskı) 1993.

ARIKAN, Y., "Hitit Kültünde Bir Görevli: ^{LÚ}tazzelli-", *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (2005): 49-82.

BOZGUN, Ş. ve SAVAŞ, S.Ö., "CTH 676: Nerik Kenti "Arınma Ritüeli", *Archivum Anatolicum 11/1*, (2017): 75-96.

COŞKUN, Y. "Hititçede Anlamı Bilinmeyen Bir Kelime: ^(GIŞ)zau-", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları*, (1974): 438-441.

DADDI, P.F., *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*, Roma: Edizioni dell'Ateneo, 1982.

DE MARTINO, S., "A fragment of a festival of old Hittite tradition", *Kulturgeschichte. Altorientalische Studien für V. Haas zum 65. Geburtstag*, (2001): 73-80.

DEL MONTE, G.F. ve TISCHLER, J., *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden: Dr.Ludwig Reichet Verlag, 1978.

GARCÍA TRABAZO, José V. ve GRODDEK, D., *Hethitische Texte in Transkription. KUB 58, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 18*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 2005.

GONNET, H., *Rituel des fêtes d'automne et de printemps du dieu de l'orage de Zippalanda, Anadolu 19*, (1975-1976): 123-162.

GÖRKE, S. ve MOUTON, A., "Royal Rites of Passage and Calendar Festivals in the Hittite World", *Uitgaven van het Nederlands Historisch-archaeologisch Instituut te Istanbul/Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néederlandais de Stamboul 124*, (2014): 117-146.

GRODDEK, D., *Hethitische Texte in Transkription. KBo 30, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica) 2*, Dresden: TU Dresden, 2002.

GRODDEK, D., *Hethitische Texte in Transkription. KUB 20, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica) 13*, Dresden: TU Dresden, 2004.

GRODDEK, D., *Hethitische Texte in Transkription. KUB 59, Dresdner Beiträge zur Hethitologie (Philologica)* 14, Dresden: TU Dresden, 2004.

GRODDEK, D., *Hethitische Texte in Transkription. KUB 2, Dresdner Beiträge zur Hethitologie* 30, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 2009.

GÜTERBOCK, H.G. ve HOFFNER, H.A., *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume P*, Chicago: The Oriental Institute, 1997.

GÜTERBOCK, H.G., HOFFNER, H.A. ve van den HOUT, T.P.J. *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume Š, Fascicle 1*, Chicago: The Oriental Institute, 2002.

GÜTERBOCK, H.G., HOFFNER, H.A. ve van den HOUT, T.P.J. *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume Š, Fascicle 3*, Chicago: The Oriental Institute, 2013.

HAAS, V., *Geschichte der hethitischen Religion, Handbuch der Orientalistik*, Leiden: Brill, 1994.

HOFFNER, H.A. ve MELCHERT, H.C., *A Grammar of the Hittite Language. Part 1: Reference Grammar; Part 2: Tutorial*, Indiana: Eisenbrauns, 2008.

KLOEKHORST, A., *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden: Brill, 2008.

LAROCHE, E., *Dictionnaire de la langue louvite*, Paris: Librairie Adrien Maisonneuve, 1959.

MELCHERT, H.C., *Cuneiform Luvian Lexicon*, Chapel Hill: NC, 1993.

NAKAMURA, M., *Das hethitische nuntarriyašha-Fest*, Uitgaven van het Nederlands Historisch-archaeologisch Instituut te Istanbul/Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néederlandais de Stamboul, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2002.

NEU, E. *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen, Studien zu den Boğazköy-Texten* 5, Wiesbaden: Harrassowitz, 1968.

POPKO, M., Review: Jakob-Rost L., *Keilschrifturkunden aus Boghazköi 59 Hethitische Rituale und Festbeschreibungen, KUB 59*, Berlin, 1989, *Orientalia. Commentarii periodici Pontificii Instituti Biblici. Nova Series* 60, (1991): 124-127.

POPKO, M., *Zippalanda. Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien, Texte der Hethiter* 21, Heidelberg: Universitätsverlag C.Winter, 1994.

POPKO, M., *Arinna. Eine heilige Stadt der Hethiter, Studien zu den Boğazköy-Texten* 50, Wiesbaden: Harrassowitz, 2009.

PUHVEL, J., *Hittite Etymological Dictionary Volume 3: Words beginning with H*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1991.

SAVAŞ, S.Ö., *Çiviyazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Binyılda) Madencilik ve Maden Kullanımı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

SAVAŞ, S.Ö., Silahlar: "Hitit Tanrılarının Ve Krallarının Gücü" II, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), (2014): 227-253.

SINGER, I., *The Hittite KI.LAM Festival I., Studien zu den Boğazköy-Texten 27* Wiesbaden: Harrassowitz, 1983.

SINGER, I., *The Hittite KI.LAM Festival II., Studien zu den Boğazköy-Texten 28* Wiesbaden: Harrassowitz, 1984.

SOYSAL, O., "Hattice metinlerde dört önemli kent ve bunların rahipleri", *Tabularia Hethaeorum-Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, (2007): 653-658.

TAGGAR-COHEN, A., *Hittite Priesthood, Texte der Hethiter 26*, Heidelberg: Universitätsverlag, 2006.

TISCHLER, J., *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen*, Innsbruck: Universität Innsbruck Bereich Sprachwissenschaft, 2001.

TISCHLER J. *Hethitisches etymologisches Glossar 4: Lieferung 16: W-Z*, Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft, 2016.

ÜNAL, A., *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen/A Concise Multilingual Hittite Dictionary/Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg: Verlag Dr.Kovač, 2007.

ÜNAL, A., *Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, Halk ve Eğlence: Müzik, Dans, Spor, Akrobasi, Sirk ve Gladyatör Oyunları*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2016, 148.

WEITENBERG, J.J.S., *Die hethitischen u-Stämme*, Amsterdam: Rodopi, 1984.